

Геннадій Прокоф'єв,

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови
та методики її навчання
(Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини)*

ІРОНІЧНИЙ ДЕКЛАРАТИВ ЯК ТИП МОВЛЕННЕВОГО АКТУ

Уважного розгляду потребує взаємодія іронічного наміру мовця з іллокутивною силою декларативного мовленнєвого акту. Комунікативна успішність декларативу передбачає те, що для його здійснення має існувати конвенціональна, узгоджена процедура, частиною якої він є. До спільних для всіх декларативних актів умов успішності Дж. Серль та Д. Вандервекен відносять те, що мовець має бути як правомочним для того, щоб спричинити певний стан, представлений пропозиційним змістом, так і щиро бажати цього [1, р. 56-59]. Коли йдеться про іронію, варто додати ще одну попередню умову існування підстав у автора висловлення бажати того, щоб його слова дійсно призвели до цього стану справ. Отже, як спосіб досягнення декларативної іллокутивної мети, так і попередня умова «правомочності» автора передбачають саме соціальну узгодженість актів цього типу. У порівнянні з іншими типами мовленнєвих актів, більша залежність від позамовних установлень робить можливість появи «нещирих» декларативів невисокою. По-перше, не настільки часто в ситуації безпосереднього спілкування людей виникає необхідність звернення до такого роду актів і, по-друге, не кожному надано право їх здійснювати.

В принципі, спробувати здійснити декларативний акт може і людина, яка не має відповідних повноважень, тим самим ігноруючи попередню умову його успішності. Ця спроба буде невдалою незалежно від бажання виконавця – навіть якщо автор такого декларативу хоче, щоб його слова призвели до нового стану справ, він сам не вірить, що це може статися, а для адресата мовленнєвої дії показником нещирості є вже сам факт недотримання мовцем соціальних установок, які не залежать від його намірів. Швидше за все, в таких випадках ми маємо справу не лише і не власне з іронією, а й з пародійним, комічним обігруванням завідомо хибної ситуації, як це відбувається у наступному прикладі, що описує «акт вінчання», постановниками, акторами та діючими особами якого є діти:

1. <...> Jimmy produced the brass curtain ring and gave it to Wally who slipped it on my finger. We promised to be faithful to one another forever though the argument ensued because I refused to obey my new husband. Wally, who would agree to anything to get the ceremony over, said that was fine by him because I never did what anybody told me anyhow.

'I now pronounce you man and wife,' Reggy said as my enormous ring fell off and disappeared in the undergrowth. We scabbled about for it a bit but were unable to find any trace. In the end, Wally picked a blade of grass and wrapped it

around my finger. <...> (Wood M. A Funny Thing Happened on the Way to Inventing My Childhood. 2012. P. 121-122).

Театралізований характер урочистого звернення Реггі до «молодят» з готовністю підтримують інші учасники «церемонії вінчання», але загадкова втрата обручки не дозволяє довести її до кінця в процедурному сенсі, хоча винахідливий наречений і замінює мідне кільце стебельцем трави.

Здійснення іронічного декларативу уповноваженим для такої дії виконавцем є більш вірогідним:

2. Paul: ... How is her English this morning? Rose: I don't know, sir, but my French is improving by leaps and bounds. Paul: Then consider yourself dismissed. Rose: You don't really mean that, do you, sir? Paul: No (Coward N. Conversation Piece. 1979. Vol. 3. P. 206).

Пол жартівливо «звільняє» Розу, служницю своєї протезе Мелані, провина якої явно не заслуговує на таке суворе покарання. Роза легко декодує іронічний смисл слів Пола, але ввічливо перепитує, чи правильно вона його зрозуміла.

Недотримання автором іронічного висловлення умови щирості декларативу, за якої він має свідомо робити спробу казувати новий стан справ і при цьому вірити в існування такої можливості, супроводжується порушенням однієї з попередніх умов – правомочності мовця викликати певний стан справ (див. приклад 1) або наявності в нього достатніх підстав бажати цього (див. приклад 2). Таким чином, іронічний декларатив є актом навмисної передачі мовцем нещирості по відношенню до його спроби спричинити певний новий стан справ.

На відміну від мовленнєвих дій інших іллокутивних типів, як соціально неуповноважені, так і уповноважені автори іронічних декларативних актів не просто передають, а ніби «створюють» нещирість. Іронія в цьому випадку є одночасно мовною та подієвою, оскільки іронічна ситуація виникає безпосередньо у виголошенні висловлювання, а для сприйняття непрямого значення не існує потреби звертатися до широкого контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Searle J. R., Vanderveken D. Foundations of Illocutionary Logic. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. 227 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Wood M. A Funny Thing Happened on the Way to Inventing My Childhood. Bloomington: iUniverse Inc., 2012. 360 p.

2. Coward N. Plays. London: Eyre Methuen, 1979. Vol. 3. 411 p.